

Przemiany zachodzące w okręgach przemysłowych Polski

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Przemiany zachodzące w okręgach przemysłowych Polski

Źródło: dostępny w internecie: pixabay.com, domena publiczna.

Na przestrzeni lat wraz z rozwojem naukowo-technicznym, postępem gospodarczym oraz zmianą systemu politycznego w polskim przemyśle napotkano wiele zmian i problemów. Wymagały przeprowadzenia restrukturyzacji, czego skutki możemy zaobserwować obecnie. W tym materiale poznasz przemiany, jakie zaszły w polskich okręgach przemysłowych od czasów powojennych do dziś.

Twoje cele

- Wyjaśnisz, jakie są tendencje zmian w przemyśle.
- Omówisz problemy polskiego przemysłu od czasów powojennych do dziś, wynikające z nacjonalizacji przemysłu.
- Wyjaśnisz, na czym polega restrukturyzacja przemysłu oraz jakie są jej skutki dla polskiego przemysłu.

Przeczytaj

Przemysł, jak każda inna dziedzina gospodarki, podlega zmianom i przekształceniom. Są one konsekwencją zmieniających się możliwości, potrzeb, dostępnych technologii i wiedzy. Przekształcenia wynikają także z uwarunkowań przyrodniczych, politycznych i roli, jaką przemysł odgrywa w polityce gospodarczej danego kraju.

Omówienie rozmieszczenia głównych okręgów przemysłowych znajdziesz [w jednej z poprzednich lekcji](#).

Problemy polskiego przemysłu od czasów powojennych do dziś

Po wojnie, w efekcie wprowadzenia gospodarki centralnie sterowanej, nastąpiła **nacjonalizacja przemysłu**. Nie działały wówczas mechanizmy rynkowe. Rząd ustalał kierunki rozwoju przemysłu (głównie ciężkiego) – wysoce kapitałochłonnego, energochłonnego i materiałochłonnego. Władze decydowały również o cenach poszczególnych towarów, o rodzajach i ilościach produktów, które należało wytwarzać według z góry założonych planów, a także o kierunkach handlu surowcami i wyrobami przemysłowymi.

Dostosowanie się do reguł gospodarki rynkowej wymagało od polskiego przemysłu **restrukturyzacji**, co wiązało się ze zwróceniem szczególnej uwagi na następujące problemy:

- nierównomierne rozmieszczenie produkcji przemysłowej (skupienie produkcji w okręgach przemysłowych);
- niedoinwestowanie zakładów przemysłowych, słaby postęp techniczny, zużycie maszyn i urządzeń; energochłonne i materiałochłonne gałęzie przemysłu zanieczyszczające środowisko;
- niska wydajność pracy;
- nierentowność wielu dużych zakładów przemysłowych, w których trudno zmienić profil produkcji;
- niewłaściwa organizacja produkcji;
- zadłużenie wielu przedsiębiorstw;
- dofinansowanie przez państwo części nierentownych kopalń, hut, zakładów zbrojeniowych, elektrowni;
- niska jakość wielu polskich towarów, mała konkurencyjność na światowych rynkach;
- brak promocji polskich wyrobów za granicą;
- w strukturze produkcji dominacja: górnictwa węgla kamiennego i brunatnego, rudy miedzi, siarki, cynku i ołowiu, hutnictwa, przemysłu lekkiego; niski udział przemysłów

zaawansowanej technologii;

- zbyt niski udział produkcji towarów o wysokim stopniu przetworzenia;
- likwidacja wielu zakładów wraz z przemianami w strukturze gałęziowej powodująca bezrobocie strukturalne;
- powstanie obszarów ekologicznego zagrożenia z uwagi na wcześniejsze lekceważenie norm ekologicznych;
- spadek zamówień na pewne grupy towarów i surowców na rynkach światowych ograniczające produkcję krajową.

Pozostałości po Kopalni Węgla Kamiennego 1 Maja w Wodzisławiu Śląskim

Źródło: Omen600606, dostępny w internecie: commons.wikimedia.org, licencja: CC BY-SA 3.0.

Zmiany w strukturze zatrudnienia Polski

W polskim przemyśle można zauważyć następujące tendencje zmian:

- przekształcenie linii produkcji, zmniejszenie roli tradycyjnych dziedzin przemysłu na rzecz przemysłów zaawansowanych technologii;
- zmniejszenie energochłonności i materiałochłonności przemysłu obniżające koszty produkcji;
- prywatyzacja i reprivatyzacja przedsiębiorstw oraz przekształcenie ich form własności;
- modernizacja i udoskonalanie ciągów produkcyjnych, stosowanie nowoczesnych technologii;
- restrukturyzacja okręgów przemysłowych;
- likwidowanie niedochodowych, dużych zakładów;
- wzrost znaczenia małych i średnich zakładów;
- rozwój inwestycji zagranicznych w zmianach własnościowych i technologicznych;

- redukcja zatrudnienia powodująca wzrost bezrobocia, a także podwyższanie i zmiana kwalifikacji pracowników;
- usunięcie produkcji monopolistycznej.

Restrukturyzacji podlegają w największym stopniu okręgi surowcowe, w których dominowały tradycyjne gałęzie przemysłu (górnictwo, hutnictwo, przemysł włókienniczy). Na przykład w Górnośląskim Okręgu Przemysłowym, gdzie koncentrował się przemysł ciężki, zamyka się nierentowne kopalnie, huty o przestarzałym cyklu produkcji czy działające przy tych obiektach elektrownie. Na terenie zlikwidowanych przedsiębiorstw powstają mniejsze, prywatne zakłady przemysłowe cechujące się większą wydajnością pracy, często z udziałem kapitału zagranicznego. Ogranicza się rozwój przemysłów energochłonnych oraz materiałochłonnych i jednocześnie zwraca się uwagę na przestrzeganie norm ekologicznych. Podstawowymi problemami w restrukturyzacji GOP-u są wysokie potrzeby finansowe oraz niskie kwalifikacje pracowników.

W Legnicko-Głogowskim Okręgu Miedziowym, gdzie spadło zatrudnienie w górnictwie rud miedzi i hutnictwie miedzi, część zwolnionych pracowników znalazła pracę w firmach zależnych lub współpracujących. Doprowadziło to do wzrostu zatrudnienia w usługach i budownictwie. W 1997 roku utworzono Legnicką Specjalną Strefę Ekonomiczną (obejmującą Legnicę, Polkowice, Krzywą, Złotoryję i Lubin). Dzięki kapitałowi zagranicznemu nastąpił rozwój budownictwa, produkcji urządzeń grzewczych, mebli biurowych oraz porcelany użytkowej. Wielkie inwestycje proekologiczne, np. instalacje do odsiarczania spalin w hutach miedzi oraz oczyszczalnia wód odprowadzanych do Odry z wielkiego zbiornika odpadów poflotacyjnych Żelazny Most, ograniczyły emisję ścieków i odpadów poprodukcyjnych.

Skutki restrukturyzacji

Pozytywne skutki restrukturyzacji	Negatywne skutki restrukturyzacji

Pozytywne skutki restrukturyzacji	Negatywne skutki restrukturyzacji
powstawanie zakładów nowszej generacji w oparciu o nowoczesne technologie produkcji, upowszechnianie nowoczesnych, bardziej wydajnych metod zarządzania i organizacji pracy, innowacyjne zakłady małej i średniej wielkości pobudzają rozwój regionu, zapewnienie nowych miejsc pracy, otwieranie nowych działalności, wzrost motywacji do podnoszenia kwalifikacji pracowników, wzrost konkurencji w walce o rynki zbytu, a tym samym poprawa jakości produktów, bardziej zróżnicowana struktura przemysłu, zastępowanie droższych surowców tańszymi, zmniejszanie kosztów produkcji i wzrost zysków. upowszechnianie „czystych technologii”, co poprawia jakość środowiska przyrodniczego, wzrost inwestycji zagranicznych.	likwidacja miejsc pracy, masowe zwolnienia w początkowej fazie restrukturyzacji, niezadowolenie społeczne, strajki, wzrost postaw bezradności w nowej rzeczywistości, wysokie koszty odpraw dla zwalnianych pracowników, zasiłków socjalnych, kosztów przekwalifikowania siły roboczej, wysokie koszty restrukturyzacji, wprowadzania nowych ciągów technologicznych, otwierania nowych działalności, wysokie koszty inwestycji proekologicznych ograniczających lub likwidujących negatywny wpływ przemysłu na środowisko przyrodnicze, konieczność modernizacji infrastruktury technicznej, napływ kapitału zagranicznego będącego zagrożeniem dla działalności rodzimej.

Przemiany zachodzące w okręgach przemysłowych możemy oceniać z perspektywy ich wpływu na gospodarkę, środowisko przyrodnicze oraz ludność. Wpływ przemian na gospodarkę należy ocenić jako pozytywny. Restrukturyzacja przemysłu sprawiła, że większą wagę zaczęto przykładac do zwiększenia wydajności pracy, zastępowania drogich

surowców bardziej opłacalnymi, podnoszenia kwalifikacji kadry pracowniczej. Czynniki te bezpośrednio zaczęły wpływać na zmniejszenie kosztów produkcji oraz wzrost zysków. Wpływ przemian na środowisko przyrodnicze również trzeba oceniać jako pozytywny. Upowszechnione zostały „czyste technologie” poprawiające jakość środowiska przyrodniczego, poczyniono duże inwestycje proekologiczne ograniczające lub likwidujące negatywny wpływ na środowisko przyrodnicze. Natomiast wpływ na ludność można oceniać z dwóch stron. Dla pracowników posiadających niskie wykształcenie, niemających możliwości podniesienia swoich umiejętności i przyzwyczajonych do obowiązujących zasad, przemiany w przemyśle zdawały się być negatywne i wyrażali oni swoje niezadowolenie (np. licznymi strajkami przeciw zamknięciom kopalni). Z kolei dla osób posiadających wyższe wykształcenie i chcących podnosić swoje kwalifikacje restrukturyzacja przemysłu stała się szansą na lepsze jutro.

Słownik

restrukturyzacja

całość przemian w gospodarce, które prowadzą do przekształcenia struktury gałęziowej przemysłu; proces ten wiąże się z zastosowaniem innowacyjnych rozwiązań technologicznych i modernizacji ciągów produkcyjnych; dotyczy aspektów ekonomicznych, społecznych i środowiskowych

Audiobook

Polecenie 1

Opisz restrukturyzację wydobycia węgla kamiennego oraz hutnictwa żelaza w Górnośląskim Okręgu Przemysłowym.

Polecenie 2

Jakie są pozytywne i negatywne skutki takiej restrukturyzacji?

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P19RJ0yuX>

Okręg przemysłowy jest tradycyjną formą organizacji przestrzennej przemysłu. Okręgi te zaczęły powstawać w okresie rewolucji przemysłowej w XIX wieku. Według Głównego Urzędu Statystycznego (*Delimitacja okręgów przemysłowych*, Opracowania regionalne GUS, 1982) „okręg przemysłowy jest formą aglomeracji przemysłowej, w której działalność przemysłowa koncentruje się w większej liczbie położonych w pobliżu i wzajemnie powiązanych miejscowości (ośrodkach przemysłowych), reprezentujących łącznie duży potencjał produkcji. Powiązania występują w zakresie zaopatrzenia, produkcji, zbytu oraz codziennych dojazdów do pracy w przemyśle”. W warunkach polskich znaczenie okręgów przemysłowych wzrosło znacznie w okresie 1945-1989, ze względu na wiodącą rolę sektora przemysłowego w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju. Transformacja systemowa okazała się dla istniejących okręgów przemysłowa bardzo bolesna. Jak zmienił się najważniejszy okręg przemysłowy w Polsce, czyli Górnośląski Okręg Przemysłowy?

W latach osiemdziesiątych XX wieku Górnośląski Okręg Przemysłowy zatrudniał blisko milion osób. Do pierwszej dekady XXI wieku zatrudnienie w tym okręgu zmniejszyło się

o prawie 40%. Najważniejszym ośrodkiem przemysłowym okręgu były i są Katowice, a na terenie okręgu położone były miasta: Dąbrowa Górnicza, Jaworzno, Mysłowice, Piekary Śląskie, Ruda Śląska i Zabrze, Bytom, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Świętochłowice, Tychy oraz Chorzów, Gliwice.

Funkcjonowanie Górnośląskiego Okręgu przemysłowego skupiało się przede wszystkim na wydobywaniu węgla kamiennego i hutnictwie żelaza. Do 1989 roku węgiel wydobywano w 38 kopalniach, w pierwszej dekadzie XXI wieku pozostało już tylko 12 kopalni – w Bytomiu, Jaworznie, Katowicach, Mysłowicach, Piekarach Śląskich, Rudzie Śląskiej, Sosnowcu i Zabrzu. W Chorzowie, Dąbrowie Górniczej, Gliwicach, Siemianowicach Śląskich i Świętochłowicach nie pozostała żadna działająca kopalnia. Istotną zmianą, jaka zaszła w śląskich kopalniach – poza drastycznym zmniejszeniem zatrudnienia – była zmiana struktury własności – pojawiły się kopalnie prywatne. Do 1989 roku żelazo produkowano w 16 hutach, w pierwszej dekadzie XXI wieku pozostało już tylko 11 hut, które stały się własnością grup kapitałowych, na przykład Arcelor, Alchemia czy Severstal.

Aktualnie nadal wydobywanie węgla kamiennego i hutnictwo żelaza to najważniejsze gałęzie przemysłu na górnym Śląsku, jednak ich znaczenie w efekcie restrukturyzacji zmniejszyło się. Jak wskazuje Maria Tkocz „drugą grupę stanowią przemysły, których udział przed 25 laty był niewielki, a które aktualnie dywersyfikują strukturę wytwórczości okręgu. Są to głównie przemysły o orientacji rynkowej, zlokalizowane w Katowickiej Specjalnej Strefie Ekonomicznej. W tej grupie czołową pozycję zajmuje przemysł samochodowy i zakłady z nim powiązane. W konkluzji można stwierdzić, że w Górnośląskim Okręgu Przemysłowym następuje powolna ewolucja struktury przemysłu. Przekształca się on z monofunkcyjnego okręgu z dominacją górnictwa i hutnictwa w okręg o różnorodnych branżach przemysłowych, chociaż wśród nich wyraźnie dominuje branża samochodowa”.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o. na podstawie M. Tkocz, *Tradycyjny okręg przemysłowy z perspektywy 25-lecia funkcjonowania w gospodarce rynkowej w Polsce. Przykład Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego*, „Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego” 2015, nr 29 (4), s. 112–126.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz prawidłowe dokończenie zdania.

Restrukturyzacja polskiego przemysłu objawia się

- zmniejszeniem znaczenia zakładów małej i średniej wielkości.
- zwiększeniem znaczenia produkcji monopolistycznych.
- zastępowaniem tradycyjnych gałęzi przemysłu nowoczesnymi technologiami.
- spadkiem udziału inwestycji zagranicznych.

Ćwiczenie 2

Zaznacz prawidłowe dokończenie zdania.

W polskim przemyśle można zauważyć

- wzrost roli tradycyjnych gałęzi przemysłu.
- modernizację i unowocześnianie ciągów produkcyjnych z zastosowaniem nowoczesnych technologii.
- spadek udziału inwestycji zagranicznych w przekształceniach własnościowych i technologicznych.
- zmianę formy własności na państwową.

Ćwiczenie 3

Zaznacz prawidłowe dokończenie zdania.

Po wojnie, w efekcie wprowadzenia gospodarki centralnie sterowanej, nastąpiła

prywatyzacja przemysłu.

innowacja przemysłu.

nacjonalizacja przemysłu.

restrukturyzacja przemysłu.

Ćwiczenie 4

Zdecyduj, które ze skutków restrukturyzacji są pozytywne, a które negatywne.

pozytywne

wzrost motywacji do podnoszenia kwalifikacji pracowników

negatywne

wysokie koszty odpraw dla zwalnianych pracowników, zasiłków socjalnych, duże koszty przekwalifikowania siły roboczej

powstawanie zakładów nowszej generacji w oparciu o nowoczesne technologie produkcji

konieczność modernizacji infrastruktury technicznej

napływ kapitału zagranicznego

wzrost konkurencji w walce o rynki zbytu i poprawa jakości produktów

upowszechnianie „czystych technologii” poprawiających jakość środowiska przyrodniczego

Ćwiczenie 5

Na podstawie dostępnych źródeł wiedzy określ, czym jest restrukturyzacja naprawcza.

Ćwiczenie 6

Uzupełnij tekst słowami z ramek.

W czasach powojennych, w efekcie wprowadzenia gospodarki centralnie sterowanej, nastąpiła [ ] przemysłu. Nie było wtedy mowy o działaniu [ ] rynkowych. To rząd ustalał kierunki rozwoju przemysłu (głównie ciężkiego), który był wysoce kapitałochłonny, energochłonny i materiałochłonny. Władze decydowały również o wysokości [ ] poszczególnych towarów, o rodzajach i ilościach produktów, które należało wytwarzać według z góry założonych planów, a także o kierunkach handlu surowcami i wyrobami przemysłowymi. [ ] zaczęły podlegać w największym stopniu okręgi surowcowe, w których dominowały tradycyjne gałęzie przemysłu ([ ], hutnictwo, przemysł włókienniczy). Na przykład w Górnośląskim Okręgu Przemysłowym, gdzie koncentrował się przemysł ciężki, zamyka się nierentowne kopalnie, huty o przestarzałym cyklu [ ] czy działające przy tych obiektach elektrownie. Na terenie zlikwidowanych przedsiębiorstw powstają znacznie mniejsze [ ] zakłady przemysłowe cechujące się większą wydajnością pracy, często z udziałem kapitału [ ]. Ogranicza się rozwój przemysłów energochłonnych oraz materiałochłonnych i jednocześnie zwraca się uwagę na przestrzeganie norm [ ] służących minimalizacji negatywnego wpływu na środowisko przyrodnicze. Podstawowymi problemami w restrukturyzacji GOP-u są wysokie potrzeby finansowe oraz niskie [ ] pracowników.

prywatyzacja

przemysł nowoczesnych technologii

zagranicznego

górnictwo

nacjonalizacja

Restrukturyzacji

rekułtywacja

mechanizmów

cen

ekologicznych

kwalifikacje

krajowego

produkcji

prywatne

państwo

Ćwiczenie 7

Opisz, jak restrukturyzacja przemysłu wpływa na jakość środowiska naturalnego.

Ćwiczenie 8

Na podstawie dostępnych źródeł wiedzy określ, jakie są różnice między mikrorestrukturyzacją a makrorestrukturyzacją.

Dla nauczyciela

SCENARIUSZ LEKCJI

Imię i nazwisko autorki: Magdalena Fuhrmann

Przedmiot: geografia

Temat zajęć: Przemiany zachodzące w okręgach przemysłowych Polski

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum/technikum, zakres rozszerzony, klasa II

Podstawa programowa

XI. Przemiany sektora przemysłowego i budownictwa: czynniki lokalizacji przemysłu tradycyjnego i zaawansowanych technologii, obszary koncentracji przemysłu, rozwój i rola budownictwa w gospodarce.

Uczeń:

3) wyjaśnia zmiany struktury przestrzennej przemysłu tradycyjnego i zaawansowanych technologii na świecie oraz określa udział Polski w tych zmianach.

Kształowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji,
- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii,
- kompetencje cyfrowe,
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne

Uczeń:

- wymienia najważniejsze okręgi przemysłowe w Polsce,
- omawia zmiany w zatrudnieniu w okręgach przemysłowych w Polsce,
- wyjaśnia zmianę struktury produkcji okręgów przemysłowych w Polsce,
- omawia zmiany struktury okręgu przemysłowego na przykładzie GOP.

Strategie nauczania: asocjacyjna, IBSE

Metody nauczania: blended learning

Formy pracy: praca indywidualna, praca w parach, praca w grupach, praca całego zespołu klasowego

Środki dydaktyczne: e-materiał, komputer, projektor multimedialny

Materiały pomocnicze

Domański B., *Współczesne procesy przemian regionalnych przemysłu Polski – próba interpretacji*, „Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego” 2015, nr 29 (4), s. 40–53.

Tkocz M., *Tradycyjny okręg przemysłowy z perspektywy 25 lat funkcjonowania w gospodarce rynkowej w Polsce. Przykład Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego*, „Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego” 2015, nr 29 (4), s. 112–126.

PRZEBIEG LEKCJI

Faza wprowadzająca

- Uczniowie zapoznają się z wprowadzeniem do materiału i celami lekcji. Nauczyciel sprawdza zrozumienie tekstu przez uczniów, ewentualnie wyjaśnia kwestie niezrozumiałe.

Faza realizacyjna

- Uczniowie zapoznają się z częścią „Przeczytaj” e-materiału oraz audiobookiem. W parach lub grupach rozmawiają na temat istoty restrukturyzacji przemysłu w Polsce oraz sytuacji i przemian zachodzących w Górnośląskim Okręgu Przemysłowym.
- Nauczyciel na forum klasy omawia z uczniami przemiany w Górnośląskim Okręgu Przemysłowym, sprawdzając w ten sposób zrozumienie zagadnień przez uczniów. Uczniowie podają przykłady nowych inwestycji przemysłowych (do tego wykorzystują swoją wiedzę ogólną, zwłaszcza jeśli przemiany zachodzą w regionie zamieszkania ucznia, lub inne źródła wiedzy). We wspólnej dyskusji uczniowie wymieniają pozytywne i negatywne skutki restrukturyzacji przemysłu. W zeszytach notują wnioski dotyczące przemian w przemyśle Polski w latach 1980–2012.
- W dalszej części dyskusji uczniowie oceniają potrzebę restrukturyzacji przemysłu oraz podają propozycje rozwiązania problemów będących negatywnymi skutkami restrukturyzacji. Nauczyciel czuwa nad poprawnością wypowiedzi uczniów.

Faza podsumowująca

- Przypomnienie celów lekcji.
- Podsumowanie wiedzy zaprezentowanej na lekcji.

- Utrwalenie najważniejszych treści, szczególnie tych, które sprawiały uczniom najwięcej problemów podczas zajęć.
- Ocena pracy uczniów podczas lekcji.

Praca domowa

- Utrwalenie wiadomości przedstawionych na lekcji.
- Przygotowanie pracy pisemnej na temat przemian w strukturze przestrzennej, zatrudnienia i produkcji w wybranym okręgu przemysłowym w Polsce.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania danego multimedium

Audiobook może zostać wykorzystany podczas innych lekcji poświęconych restrukturyzacji przemysłu (zakres podstawowy: XI. 1, XI. 3, XV. 5)